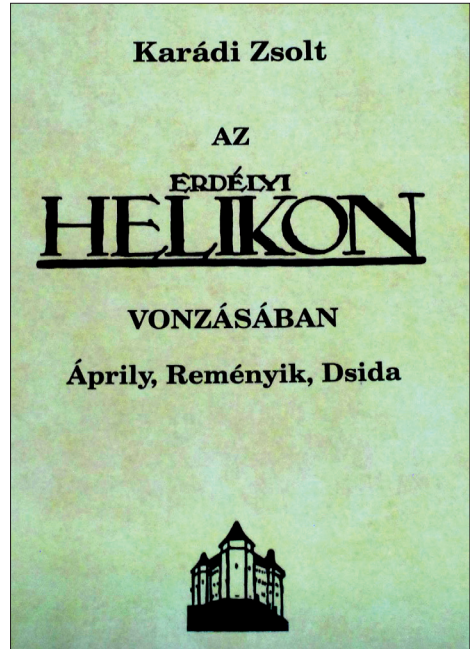

Az „erdélyiség” üzenetei

Nyíregyházán 2017-ben jelent meg Karádi Zsolt *Az Erdélyi Helikon vonzásában* című tanulmánykötete, mely a szerző elmúlt tíz évben született írásaiból közül válogatást. A három fejezetre és egy utóhangra tagolódó könyv szövegei első közlésben az elmúlt években láttak napvilágot: főként az irodalomtörténet nagyjai előtt tisztelgő gyűjteményes kötetekben kaptak helyet vagy szakmai konferenciákon hangzottak el. Az együttes megjelentetésüket három olyan szerző munkásságával való foglalkozás indokolja, akik mindannyian az *Erdélyi Helikon* munkatársai, a két világháború közötti erdélyi irodalom reprezentáns alkotói voltak. A Kolozsváron 16 éven át megjelenő szépirodalmi és kritikai folyóirat a romániai magyar irodalom legrangosabb orgánuma volt, benne a korszak csaknem minden számottevő írója publikált, s kiemelkedő mennyiségű és minőségű szépirodalommal örvendeztette meg az olvasóközönségét.

A Karádi-kötetben elsőként fókuszba állított Áprily Lajos, a helikoni íróközösség alapító tagja 1928-tól, a lap indulásától egy éven keresztül volt annak szerkesztője. A könyv első, egyben legterjedelmesebb tanulmánya „*Támadj, világ, támadj, történelem*” címmel Áprily 1920-as 30-as évekbeli „történelmi-öntanúsító verseihez” kíván adalékokat szolgáltatni. Első részében a szerző ké-

pet formál arról az Áprilyt útnak indító s rá mindvégig hatást gyakorló nagyenyedi szellemi közegről, s a lírájának horizontját alapvetően meghatározó „erdélyiségről”, mely a később vizsgált másik két szerző esetében is megkerülhetetlen fogalommá válik. Pontosan nehéz definiálni ezt az attitűdöt; aki járt már Erdélyben, talán könnyebben körül tudja írni a táj, a történelem, a szülőföld és az ott élő emberek iránti vonzalom sajátos együttesét. De aki a Karádi Zsolt által kínált szellemi utazás három stációját végigjárja, az is kétségkívül megtapasztal valamit

ebből a transzilvanizmusban eszmeiség-gé is váló érzésből, ami Áprily mellett Reményik és Dsida világképét egyaránt determinálta. S szintén mindannyiukkal kapcsolatban szűkíthető az említett szellemi utazás stációjának jelentésartalma, hiszen a szenvedésből műalkotást teremtő gesztusok hangsúlyozottan vannak jelen mindhármuk munkásságában. Nem kerülhetők meg az ebből adódó nyomasztó létszituációk az 1929-ben repatriáló költő esetében sem, ahogy arra a tanulmány írója Áprily kulcsverseit elemelve rámutat. Elsőként a még az *Erdélyi Helikon* megindulása, illetve Áprily Budapestre való távozása előtt keletkezett *Tetőn* című költeményt veszi górcső alá, mely programszerűség nélkül fogalmazza meg a transzilván gondolat lényegét, bipoláris értékek viszonyában mutatva meg a megbékélés távlatait. A fent és a lent kedvelt motívuma szerepet játszik a már többek által elemzett *Az írisőrai szarvas* című versben is, melynek kapcsán Karádi szintén az etikai távlatra, a lírai én jelképén túlmutató, az egész erdélyi magyarságot szimbolizáló ábrázolásmódra hívja fel a figyelmet. Ugyancsak ez a sajátos erdélyiség hallható ki a *Nyár* című versből, segítve a trianoni „történelemvesztés” feldolgozását és elviselését.

A tanulmány második egységében a szerző olyan verseket vizsgál, melyekben Áprily a magyar kultúra illetve történelem meghatározó egyéniségeit idézi meg, ám a reprezentáció szinte mindig önarcképszerűvé válik, felmutatva történelmi és egyéni sors metszéspontjait. Ahogy arra Karádi rámutat, a gyakran alkalmi veresek emblemikus alakjainak élettörténete számos ponton rokonítható a költő sorsának mozzanataival. Ilyen „kettős portrét” fest a *Tavaszi a házsongárdi teme-*

tőben című vers, melynek csak közvetett módon főszereplője a racionalizmus első magyar képviselője, a mű keletkezése előtt 300 évvel született Apáczai Csere János, hőse valójában az ő áldozatos és hűséges felesége. Karádi felhívja figyelmünket eme epizáló keretű múlt- és sorsidéző költemény erőteljes akusztikájára is, igazolva Áprily hasonlíthatatlanul gazdag zeneiségű versszerző leleményét.

Áprily Lajost Erdélyből való kényszerű távozása rokonítja Izabella királynéval, az *Így akarja a sors...* című költeményének a hősével. A koronájától megfosztott és a vészterhes jövő felé induló uralkodóval való azonosulás önmentő gesztus, egyfajta „lelki stratégia” felépítésének része a költő számára, aki nem egyedüli alkotóként emlékezik meg Izabella Erdélytől való búcsújától, de nála nemcsak annak evokációja történik meg, az emlékállító mozzanat a szállóigévé váló királynői jelmondat – *Sic Fata Volunt* – kölcsönzése által tovább erősíti az azonosítást illetve a saját létértelmezéséhez szükséges alapot.

A Karádi által vizsgált harmadik alkotás nem vers, hanem egy esszé, viszont szintén „alkalmi írás”, Szenczi Molnár Albert születésének háromszázadik évfordulójára íródott. *A zsoldárfordító* kapcsán mások is hangsúlyozták már Szenczi Molnár és Áprily lelki rokonságát, a szerző itt viszont kiemeli még a nyelvezetnek mindkettőjükre ihlető erőként gyakorolt hatását. A felvázolt sorba illeszkedik a Kőrösi Csoma Sándor életét témájú választó költemény, *A zarándok* is. Karádi rámutat, hogy a világvándor és a polgári életmódú költő között első látásra kevés hasonlóság lehet, itt sokkal inkább lelki rokonságról beszélhetünk, amiben egyfajta Ady-hatás is megfigyelhető. A törvényszerű bukást magában hordozó

tragikus magyar sors egyszerre vonja bűvkörébe ezeket a küldetéstudattól hajtott magányos apostolokat.

A tanulmány záró része a *Királyasszony kertje* című, szintén történelmi ihletettségű verssel foglalkozik. Karádi többféle alkotói szándék lehetőségét is felvillantja a visegrádi otthonteremtés konkrét történéseinek, az „új haza” megtalálásának rögzítésén túl. Az intertextualitás Arany balladáján keresztül – *Zách Klára* – ajtót nyit egy középkori történetre, ugyanakkor a „Visegrádi remete” megidézése által a közelmúlt történelmére illetve a Görgey Artúrral való azonosulás szomorú tapasztalatára is. „A saját életese-ményekből elvont poézis” mégsem lesz individuális lírává, magas művészi szintre emelkedve olyan egyetemes költészetté válik, amely szembe nézve a múlttal és erőt merítve abból hitelesen szólaltathat meg kollektív problémákat is.

A tanulmánykötet második szövege még mindig Áprilyra fókuszál, a „produktív fájdalom” költőjének tartott szerző munkásságát kutatja, annak egy sajátos, bár a már többször hangsúlyozott „erdélyiséggel” szoros összefüggésben lévő jellegzetességét vizsgálva. Erdély természeti környezete, Áprily szülőföldjének és későbbi életútjának helyszínei szinte predesztinálják az állatmotívumok és az állatszimbolika fokozott jelenlétét az életműben. Létérzékelésének teljes munkásságát tekintve is fontos kifejezője a természet. Nemcsak benne élt a természetben, de adekvát kifejezési lehetőséget is talált annak jelképeiben. Bár a tanulmány alcíme *Állatmotívumok Áprily Lajos költészetében* a lírikus szerzőt előlegezi, a főcím „*Fecskék, őzek, farkasok*” egy 1965-ben, a Móra Kiadónál megjelent novelláskötetet idéz meg, benne negyvenhét rövid

elbeszéléssel. Az ellentét azonban csak látszólagos, ahogy arra Karádi rávilágít, a prózában írt szövegek nagy részének az életműben megtalálható a versbeli megfelelője. Az állattörténeteknek csak egy része kapcsolódik Erdélyhez, ezzel szinte azonos szerephez jut a szentgyörgypusztai környezet. Ezt a Duna fölé magasodó tájat is többféle faj népesíti be, melyek a lírájában még változatosabbak, mint a *Fecskék, őzek, farkasok* szereplői. A tanulmány szerzője különösen a madarak világának gazdagságára hívja fel a figyelmet, de leltárszerűen számba veszi a többi állat előfordulásait is. Megállapítja, hogy Áprily Magyarországra költözését követően még inkább megszapordtak az ilyen jellegű költemények, ami az idősebb költőnek a természetben, s főként az Erdély tájaira emlékeztető közegben való menedékkeresésével magyarázható. Két jellegzetes, állatmotívumokat felhasználó vers említése után – *Holló-ének, Pisztrángok kara* – ebben a tanulmányban is hivatkozás alap lesz *Az irisórai szarvas*, Áprily ismert önszimbóluma, amely a jelképes sorsidézéssel együtt végzi el a lírai én tragikus öntanúsítását.

Az Erdélyi Helikon vonzásában című kötet második fejezete koherens módon kapcsolódik az előzőekben bemutatott részekhez, s nemcsak azért, mert Reményik Sándor szintén ott található a helikoni íróközösség alapítói között, és a lap jelentős munkatársainak egyike, hanem, ahogy Karádi fogalmaz, az Áprilyval való több mint húsz éven át tartó kapcsolata a magyar költészet híres, ihletadó barátságai közé tartozik. A szerző pedig épp erre az emberi-alkotói szövetségre szeretné irányítani a figyelmünket a Lektor Katalin által sajtó alá rendezett és szerkesztett, *Rokon álmok álmodói* címet viselő kötet-

tel, amely Áprily és Reményik levelezését tartalmazza. A 2014-ben megjelent hiánypótló munka 380 levelet ad közre 180 oldalnyi jegyzet kíséretében, melyekből nemcsak a két szerző barátsága bontakozik ki, hanem az árnyaltabb képhez hozzásegítő „párhuzamos életrajzok” az 1920 és 1941 közötti erdélyi szellemi élet erővonalait is megmutatják. Karádi hangsúlyozza, hogy a levelezés korábban sem volt ismeretlen, ám az eddig töredékben sem közölt írások, az egymás alkotásairól szóló esszék és recenziók, nem beszélve Jékely Zoltán néhány művéről, igazi kuriózzummá teszik a gyűjteményt. A levelekre koncentrálnak pedig kiemeli az Áprilyra és Reményikre egyaránt megtermékenyítő módon ható, Erdély és a magyarság sorsáért érzett felelősségvállalást, ugyanakkor rámutat olyan különbségekre is, melyek a levelekben való lelki feltárulkozással magyarázhatók. Ilyenek lehetnek Reményik „önkicsinyítő komplexusai”, Áprily vigasztalására szoruló depressziós állapotai, alkotói problémákként megjelenő magánéleti gondjai, Áprily részéről pedig főként az elszakadás gyötrelmei. A levelekből vett idézetek érzékletesen ábrázolják a mindkettőjük számára meghatározó élményt jelentő kapcsolatot egymást erősítő jellegét.

A Reményik Sándorhoz köthető fejezet második írásában Karádi egy alkalmi vers értelmezésére tesz kísérletet. Reményik recepciójának rövid áttekintését követően két irányból is megpróbálja közelíteni a Károli Gáspár emlékezetének szentelt *A fordító* című alkotást. Elsőként Reményikhez mint vallásos költőhöz alakítja ki viszonyulását, számba véve a szakirodalom által már számtalan ponton elemzett kérdést. Áprily Lajos, Járosi Andor, László Dezső, Imre László, Po-

mogáts Béla, Kántor Lajos, Koren Emil, Bertha Zoltán és Balázs Tibor meglátásait összevetve közvetít képet Reményik Isten-élményéről, s ennek a költészetében való lenyomatáról. A másik megközelítés az írói teremtéssel kapcsolatos, a versre a költő és a fordító különböző írói tevékenységének analíziseként tekint. Karádi rávilágít, hogy az erősen retorizált textus hogyan szembesít Reményik fordítás-ars poeticájával, miközben eredeti funkcióját is betöltve adózik Károli Gáspár személyének, s örökíti meg a vizsolyi Biblia évszázadokon átívelő hatását.

A kötet utolsó fejezetének két tanulmánya az *Erdélyi Helikon* indulása előtt feltűnt tehetséghez, a lap belső munkatársához, a fiatalon elhunyt Dsida Jenőhöz ad közelítéseket. Az *Isten előtt meztelenül* című írás egy (korábban kritikusok által csak részlegesen elemzett) Dsida-vers, a *Hálóing nélkül* befogadását kíséri meg, melynek már a kötetkompozícióban elfoglalt helye is talányos. Az *Angyalok citeráján* című kötetben 1938-ban megjelent mű ugyan a *Kisebbségi költemények* között szerepel, tágabb kontextusát azonban a legnagyobb alkotások adják. Dsida életeseeményeit számba véve a költemény a szívbetegség generálta szorongás felől közelíthető meg, amit Karádi a Dsida-költészet elemzőinek számtalan állításával igazol, legfontosabb és leghitelesebb támpontnak mégis Dsida *Hogyan kell verset olvasni?* című 1937-es esszéjét tekinti. Ennek a vers befogadásában a megérzést központi szerephez juttató ars poeticának a birtokában véli megközelíthetőnek a mű irgalomra vágyódó énjét, aki egy időn és téren kívüli pillanatban jut el az ön- és világfelismerés mozzanatáig. Az epizód szerkezetet mutató szabadvers „cselekménye” a lírai dimenziókba lépve

Karádi asszociációi közül előhívja Tóth Árpád, Áprily, Kosztolányi, József Attila és Ady sorait is, miközben a „megvilágosodás hasonlíthatatlan egyediségét” közvetíti. Az egyetemes lételményt megfogalmazó és időtlen költemény nemcsak szerzője érzékenységét és az emberiség iránti részvétét tanúsítja, hanem az egész alkotói pályájára nyit horizontot.

A második Dsidához kapcsolódó tanulmány a „poeta angelicus” fordítói tevékenységének reflektálatlanságát hivatott ellensúlyozni. Az *Összegyűjtött műfordítások* száztizenhét darabja több annál, hogy csupán Dsida sokszínű világirodalmi érdeklődésének bizonyítékául emlegessük, ennek ellenére mégis hiányzik műfordítói tevékenységének átfogó kritikai értékelése, amire jelen tanulmányban természetesen Karádi sem vállalkozhat, a választott Baudelaire-fordításon keresztül viszont meg tudja mutatni, mennyiben kapcsolódik Dsida a nyugatosok fordításményéhez és mennyiben áll közelebb a mai elméletekhez. Miután áttekinti Dsidának a versfordításokról írott 1936-os esszéjét, közelebbről is szemügyre veszi *A romlás virágainak Spleen és ideál* ciklusában megjelent *Őszi ének* című verset. A költőelődök korábbi fordításainak és a francia nyelvnek az ismeretében Karádi Zsolt avatott módon nyúl Dsida Baudelaire-fordításához. Nem leplezi annak kevésbé sikerült aspektusait, helyenként mesterkéltnek és modorosnak ható kifejezéseit, ugyanakkor elismeri bravúros megoldásait, főként a nyelvtan-teremtésben megnyilvánuló gesztusait. Amellett, hogy a tanulmánynak is címet adó verssor átültetése „...a szívem jéghideg, vörös korong” a fordítás legexpresszívabb részét mutatja, a forrásszöveg ihletésének lehetőségét is megteremti.

A tanulmánykötetet záró utóhang szubjektív hangú esszé, a kötet több elemzett darabjához hasonlóan alkalmi írás, Áprily születésének 130., halálának 50. évfordulója tiszteletére íródott. A címbeli „egyetlenegy fenyőfa” Áprily *Kis fenyőfa* című versét evokálja, előkészítve az esszé csattanóját, melyben Áprily a szellemi apa szerepébe lép. A költőre emlékező írásában Karádi bemutatja a „megismerkedésük” folyamatát, a verseken keresztül időről időre gazdagodó szellemi kapcsolatot annak öntermékenyítő kiválasztottság-érzésével. Sorban villannak fel az Áprily-kutatók, akik segítettek megérteni életének minden mozzanatát. Innen figyelmünket az Áprily-versek madarai röpitik tovább, majd megjelennek e lírán átszűrődve még nagyobb hatást gyakorló emblematisus alakok, a magyar és az egyetemes kultúra meghatározó szereplői. A katalógus földrajzi helyszínekkel folytatódik, s az Áprilynek nyughelyet adó visegrádi temetővel, illetve a sírja mellett magasodó „egyetlenegy fenyőfával” zárul. A Karádi számára ihletadó kapcsolat kiteljesedését mindennél jobban igazolja azon életeseemények és életérzések megjelenítése, amelyeknek kifejezéséhez Áprily-sorok adják a formát. Az *Ajánlás*, a *Fekete kő*, a *Félelem nélkül*, *A menekülő vers* és az *Őszi rigódal* messziről is mindig üzent, s ma is hordozza Áprily Lajos, s az „erdélyiség” üzeneteit.

Karádi Zsolt tanulmánykötete – rövid terjedelmének ellenére – jelentős részt vállal három a költő teljesebb kanonizációjában. A szerzőnek nem elsősorban a megközelítésmódja új, fő értéke abban rejlik, hogy a választott alkotók munkásságának egy eddig kevésbé ismert vagy nem kellően méltányolt részét veszi

szemügyre. Az irodalommal foglalkozók jól ismerik az *Erdélyi Helikon* jelentőségét és az annak vonzásában kiteljesedett írókat, összességében azonban hézagosaak a kötetben görcső alá vett szerzőkről való ismereteink. Néhány alkotásuk előfordul a közoktatásban használatos tankönyvekben, műveik fel-felbukkannak különböző ünnepeken és versmondó versenyeken, művészi oeuvre-jük azonban többet érdemel ennél. A modern ember létproblémáit is érintő költeményeik aktualitása különösen ösztönző lehet kötetek olvasására (és újraolvasására). Az idézetekkel és néhány versrészlettel is kísért írások ehhez is kedvet csinálnak, a gazdag jegyzetapparátus pedig tovább-

bi kutakodásra biztathatja az avatott olvasót. Ehhez jó alapot nyújt a számtalan irodalomtörténész és kritikus nézeteinek szintézise. A kötet külön érdeme, hogy kiválóan hozza működésbe az intertextualitást, megidézve rengeteg alkotót, ismert és kevésbé ismert remekművet. Ily módon nemcsak Áprilyt, Reményiket és Dsidát lesz kedvünk újra kézbe venni, hanem árnyaltabb képet alkothatunk egy sokkal tágabb időszak művészetéről, s meghallhatjuk annak személyre szóló üzeneteit.

KARÁDI ZSOLT: Az Erdélyi Helikon vonzásában. Áprily, Reményik, Dsida. Nyíregyháza, 2017. Örökségünk Kiadó, 111 p.

NAGY BALÁZS

E számunk szerzői:

- BUDA FERENC – költő, Tiszakécske
GINTLI TIBOR – irodalomtörténész, egyetemi docens, Budapest
HAMAR PÉTER – irodalom- és filmtörténész, Fehérgyarmat
JÁNOSI ZOLTÁN – irodalomtörténész, főszerkesztő, Budapest
KARÁDI ZSOLT – főiskolai tanár, Nyíregyháza
KEMÉNY GÁBOR – nyelvész, egyetemi tanár, Budapest
KOPKA JÁNOS – újságíró, Nyíregyháza
KOVÁTS JUDIT – író, Nyíregyháza
MERC S ISTVÁN – irodalomtörténész, tanár, Nyíregyháza
MINYA KÁROLY – nyelvész, főiskolai tanár, Nyíregyháza
NAGY BALÁZS – főiskolai adjunktus, Nyíregyháza
NÉMETH PÉTER – régész, címzetes múzeumigazgató, Nyíregyháza
NÉZŐ ISTVÁN – helytörténész, Kisvárda
PETHŐ JÓZSEF – nyelvész, főiskolai tanár, Nyíregyháza
STURM LÁSZLÓ – irodalomtörténész, egyetemi docens, Budapest
VÉGH BALÁZS BÉLA – irodalomtörténész, szerkesztő, Börvely

500 Ft

KRÚDY GYULA

nka
Könyvek - Kiadványok